

تحلیل و بررسی نقش و مشارکت مردم در اداره امور محلی

سارا حیدری^۱

^۱ کارشناس ارشد حقوق عمومی دانشگاه آزاد اسلامی واحد مشهد

چکیده

برنامه توسعه سازمان ملل (UNDP) مشارکت را وسیله ای برای رشد آگاهی های اجتماعی و تشویق پیشگامی در فعالیتهای محلی به شمار می آورد و هدف این است که ساختار تصمیم گیری محلی باید مداخله مردم را در موضوعاتی که مستقیماً با نیاز های آنان مرتبط است تشویق و تسهیل کند. یکی از شیوه های جلب مشارکت محله ای ایجاد شوراهای اجتماعی محلات شهر مشهد بوده است که به دلیل شکل ساختاری برنامه ها و مصوبات از الگوی نوینی تبعیت می کند هدف از انجام این پژوهش ارائه رویکرد نوین در مشارکت شهروندی باتوجه به وضعیت شورای اجتماعی محلات مشهد در سه محور مشارکت شهروندی، شهرداری و سازمانی است. روش اجرای پژوهش تحلیل ثانویه و پیمایش بوده که در آن با مطالعه اسناد مصوبات، آیین نامه های شورا و همچنین گردآوری اطلاعات از اعضا شورای اجتماعی محلات مشهد صورت گرفته است. یافته های پژوهش نشان می دهد که در ابعاد وضعیت سازمانی شورا وضعیت اعضای شورا وضعیت درونی شورا وضعیت مردمی شورا و وضعیت محلی شورا وضعیت مناسب است. بهترین وضعیت شورا در شناسایی بهتر مشکلات محله انگیزه داوطلبانه بودن عضویت در شورا، اعتماد مردم به شهرداری، هویت اجتماعی، احساس تعلق و برنامه های مرتب با وضعیت محله و بدترین وضعیت شورا نیز ضعف در جلب و مشارکت های مردمی محله، دسترسی اعضا به مسئولان شهر، اقتدار و قدرت شورا در محله و حمایت مالی از شورا محله است.

واژه های کلیدی: شورای اجتماعی محلات، مشارکت شهروندی، مدیریت شهر، امور محلی

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

امروزه ضرورت مشارکت شهروندان در بهبود وضعیت کالبدی و اجتماعی شهرها بر کسی پوشیده نیست. رشد فزاینده شهرنشینی و شکل‌گیری مقیاس‌های جدید از رشد شهری و محله‌ها در دهه‌های اخیر موجب شده است که شهرنشینی معاصر، با چالش‌های نوینی مواجه شود. تجربه‌ی کشورهای مختلف جهان در اداره شهرها نشان می‌دهد، اداره شهرها به نحو مطلوب در بسیاری موارد از توان دولت خارج است. موفقیت در این امر در گرو مشارکت مردم و نهادهای محلی است و تنها با جلب اعتماد عمومی، تشویق مردم در مراحل مختلف و استفاده از مشاوره عمومی باعث می‌شود که مدیریت شهرها تا حدود زیادی در تدوین اهداف و قابلیت‌های اجرایی با موفقیت همگام باشد و در نهایت بتوانند با تکیه بر داده‌های موثق، و با اتکا به پشتوانه مردم، موفقیت خود را تضمین کنند. با توجه به مشکلات ناشی از مدیریت شهری و آثار اجتماعی و فرهنگی منفی آن که منجر به آسیب‌های اجتماعی در سطح شهر آن هم در شهری همانند مشهد که به دلیل ویژگی خاص فرهنگی مذهبی اش هر ساله پذیرای مهاجرین جدیدی است و به دلیل وجود قومیت‌های مختلف در این شهر و سنتها و علایق متفاوت آنها مدیریت شهری مشهد در مناطق، با مشکلات مختلفی مواجه است که تمامی این‌ها نیاز به توجه هرچه به مشارکت مردم در اداره امور شهر را می‌طلبد و میتوان با مشارکت دادن بیشتر مردم در امور مربوط به محله و شهر خود از این مشکلات کاست. مشارکت هر چه بیشتر شهروندان در حیطه‌ی مدیریت شهری، منجر به بهبود کیفیت مدیریت و مولفه‌های تاثیر گذار بر امر مدیریت شهری میشود از این رو، مدیریت شهری ناگزیر در مشارکت دادن شهروندان در امر مدیریت شهری است که باعث بهبود مدیریت شهری و ارتقاء کیفیت خدمات شهری می‌انجامد.

اولین گام برای فراهم شدن زمینه‌های تعاون و همکاری، نگاه محله‌ای است که امروزه در اداره شهرها با رویکرد مدیریت محله محور به منظور تقویت روابط و مناسبات اجتماعی بیش از پیش ضروری به نظر می‌رسد. تقویت محله می‌تواند به ساکنان آن، در دسترسی آسان‌تر به خدمات شهری، توزیع عادلانه امکانات و فرصت‌ها، جلب مشارکت مردم در تعیین اولویت‌ها و نیازسنجی‌های محلی و ارتقاء جایگاه فرهنگی و اجتماعی محله کمک شایان توجهی نماید و به همین منظور نیز محله محوری در نظام برنامه‌ریزی و اجرا روز به روز مهم‌تر می‌شود.

یکی از اهداف مهم انقلاب اسلامی تلاش برای افزایش مشارکت و دخالت مردم در اداره امور است. بر این اساس و با توجه به نقش موثر سیاست عدم تمرکز در اداره امور عمومی کشور و ضرورت سپردن امور محلی به دست مردم محل، تشکیل شوراهای اسلامی مردمی مورد توجه قرار گرفت و برای تامین مشارکت مردم در پیشبرد سریع برنامه‌های اجتماعی، اقتصادی، عمرانی، بهداشتی، فرهنگی، آموزشی و سایر امور رفاهی جایگاه ویژه‌ای در قانون اساسی به آن اختصاص یافت. شهر به عنوان بخشی از حاکمیت ملی، ماهیتی کلی دارد که دارای اجزای متنوعی می‌باشد. به اقتضای این خصوصیات، شهر نیازمند مدیریت کلان در سطوح محلی و ملی نیز خواهد بود، تا توازن توسعه شهر و تناسب آن با ساختار کلی کشور حفظ گردد. از این منظر، دولت از طریق مقررات، هدایتگر سیاست‌های کلان و شهرداری به عنوان مسئول برنامه‌ریزی همه‌جانبه برای کل سیستم شهر و ناظر اجرای برنامه‌های محلات و مناطق، حافظ ساختار و قواعد شهری می‌باشند.

مشارکت مردم در اداره امور کلان شهرها به ویژه کلانشهر مشهد آنچنان دارای اهمیت و اولویت است که در چند سال گذشته مدیریت شهری را بر آن داشت تا با برنامه‌ریزی به منظور برقراری تعامل دو سویه بین شهروندان مدیریت شهری، هم‌افزایی بین

سازمان های و مدیریت خدمات دهنده به مردم در مقیاس محله؛ پایه نهاد مردمی با نام «شوراهای اجتماعی محله» را بنیان گذارد. تشکیل شورای اجتماعی محله در قالب نظام شورایی که مورد تاکید دین مبین اسلام و قانون اساسی جمهوری اسلامی ایران میباشد، بارویکرد محله محور و در راستای افزایش همکاری، تعاون و همدلی اجتماعی می تواند پاسخی به نیاز مدیریت شهری در اداره ی مناسب تر امور شهر باشد.

عدم تمرکز اداری

عدم تمرکز اداری شیوه حکومتی خاصی است که در آن مقامات مرکزی صلاحیت تصمیم گیری نسبتاً وسیعی را به واحدهای محلی و اجرایی تفویض می کنند تا به امور خاص محلی و اجرایی (فنی) بپردازند. در انجام امور خاص، مقامات مرکزی نظارت خفیفی بر واحدهای مذکور اعمال می کنند. درمدل غیرمتمرکز، بخشها محلی دستگاه اداری از اختیارات وسیعی برخوردار است و بسیاری از تصمیمات به جای آنکه درمرکز و به طور متمرکز و یکسان برای تمامی کشور اتخاذ شود، درولایات و منطبق بامقتضیات آنها گرفته می شود. درعدم تمرکز اداری به جای آنکه قدرت مرکزی اختیار انجام کلیه امور عمومی (امور محلی و ملی) را در عهده خود نگه دارد اداره تمام یا قسمتی از امور محلی را طبق قانون به سازمانهای محلی، که افراد آن از طرف مردم انتخاب می شوند، یا به مقامات محلی تفویض می کند و این تفویض تحت شرایطی عدم تمرکز اداری و سیاسی راموجب می شود.

در این سیستم هر یک از سازمانها یا تاسیسات محلی دارای شخصیت حقوقی مجزا از شخصیت قدرت مرکزی بوده با بودجه و وسایل و ابزار کار مستقل و افراد خاص به اجرای وظایف مخصوص محلی و تحقق هدفها مبادرت می ورزند و برای اینکه از حدود اختیارات اعطایی تجاوزنشود و بی نظمی پیش نیاید حکومت مرکزی نسبت به اعمال سازمان های محلی نظارت می کند.

تعریف انواع مشارکت

مشارکت در مفهوم لغوی آن: کلمه مشارکت به معنای قسمت، جزء و بخش گرفته شده است. این کلمه از ریشه لاتین participato به معنای « با خود داشتن » در نفس خویش چیزی از غیر داشتن و سهمی در چیزی غیر از خود داشتن است. یعنی سهیم شدن در چیزی و یا گرفتن قسمتی از آن است در تعریفی نسبتاً جامع از مشارکت آمده: مشارکت درگیری ذهنی و عاطفی اشخاص در موقعیت های گروهی است که آنان را برمی انگیزد تا برای دستیابی به هدفهای گروهی یکدیگر را یاری دهند و در مسئولیت کار شریک شوند، در این تعریف سه جزء مهم درگیر شدن، یاری دادن و مسئولیت پذیری وجود دارد که درک عمیق آن، مستلزم پرداختن اجمالی به این سه جزء است:

- درگیری ذهنی و عاطفی: مشارکت تنها به تلاشهای بدنی محدود نیست بلکه در آن، خود شخص نیز به لحاظ روانشناختی درگیر است. انگیزش برای یاری دادن: در مشارکت، شخص فرصت می یابد که از قابلیت ها، ابتکارات و آفرینندگی خود برای دستیابی به هدفهای گروهی استفاده نماید. پذیرش مسئولیت: مشارکت شخص را برمی انگیزد تا در کوشش های گروه خود، مسئولیت پذیر باشد. مشارکت هنگامی تحقق می یابد که بی تفاوتی و بی مسئولیتی جای خود را به احساس وابستگی و مسئولیت بدهد

انواع مشارکت شهروندی

در نظام جامع مشارکت، گونه های متفاوتی برای حضور مردم پیشبینی شده است تا هر مشارکت کننده بتواند متناسب با شرایط خود در برنامه های مورد نظر مشارکت کند. یکی از دسته بندی های مهم مشارکت توسط تریف به شرح زیر بیان شده است

(الف) مشارکت انفعالی: مردم مشارکت می کنند در حالی که نسبت به مسعله آگاهی کامل ندارند و مدیران نیز برنامه را اجرا میکنند، بدون آنکه به پاسخ مردم گوش دهند و اطلاعاتی که در میان گذاشته میشود، تنها متعلق به متخصصان حرفه ای است.

(ب) مشارکت در دادن اطلاعات: مردم در این نوع مشارکت فقط اطلاعات لازم را در اختیار محققان و مدیران قرار می دهند. در این شرایط مردم فرصت نمی یابند که بر این جریان تاثیر بگذارند زیرا یافته ها در اختیارشان قرار نمی گیرد و صحت آنها بررسی نمی شود.

(ج) مشارکت نیز از طریق مشورت: در این مشارکت، مردم از طریق مشورت، اطلاعات را در اختیار مدیران قرار می دهند. مدیران پروژه، مسائل و راه حل ها را مشخص میکنند. این فرایند مشاوره ای، هیچ سهمی در تصمیمگیری به مردم نمیدهد و متخصصان حرفه ای، هیچ اجباری ندارند تا نظرهای مردم را به شورا ببرند.

(د) مشارکت برای انگیزه های مادی: مردم نیروی کار را در اختیار مجریان قرار داده و در مقابل پول دریافت میکنند. بیشتر تحقیقات زمینهای مزروعی در این بخش جای میگیرند؛ زیرا کشاورزان، مزرعه را در اختیار میگذارند اما در آزمایش یا فرایند یادگیری، دخالت نمیکنند. معمولاً این پدیده، مشارکت نامیده میشود اما وقتی انگیزهها پایان یابد، مردم چیزی ندارند که برای تمديد فعاليتها در اختيار بگذارند.

(ه) مشارکت کارکردی: مردم از طریق تشکیل گروهها و نهادها با اهداف مشخصی در پروژه شرکت می کنند. در این نوع مشارکت غالباً پیشگامان حضور دارند.

(و) مشارکت تعاملی: مردم در تجزیه و تحلیل مسائل مشارکت میکنند. این شیوه مشارکت در نهایت منجر به اجرای طرحهای عملی میشود در این شیوه مردم در اجرای فعاليتها سهم بوده و نقش مؤثری ایفا میکنند. مشارکت علمی نیازمند وجود پیش نیازهایی در سطوح فردی و ساختاری است. عمده ترین این پیشنیازها عبارتند از:

۱- باید زمینه مشارکت فراهم باشد. برای مشارکت موثر باید زیر ساختارهای لازم ایجاد و امکان مشارکت فراهم گردد.

۲- فواید احتمالی مشارکت باید بر هزینه های آن فزونی داشته باشد

۳- پایداری مشارکت با علاقه فرد پیوند دارد

موضوع مشارکت باید مشخص و مورد علاقه افراد باشد.

مهم ترین نظریات مشارکت

نظریه های متعددی در زمینه مشارکت و مدیریت شهری مشارکتی از نیمه دوم دهه ۱۹۶۰ به این سو مطرح گردیده است. ملاک انتخاب این نظریه ها، میزان نوآوری و خلاقیت و استحکام نظری و تأثیرگذاری بر نظریه های بعدی میباشد که در اینجا به آنها اشاره میگردد

نظریه مشارکتی جان ترنر

تحقیقات جان ترنر و دیگران نشان می‌دهد، هنگامی که دولت مرکزی در امور اجتماعات محلی دخالت میکند هم نیازهای واقعی این جوامع برای دولت مرکزی نهفته است و هم با کنار گذاشتن مردم محلی توان و امکانات آن نیز از دست می‌رود. وی با طبقه بندی اصولی انواع مشارکت در جدول معروف خود، کمک شایانی به شکل گیری نظریه مشارکت کرده است.

نظریه مشارکتی جیمز میجلی

میجلی بر اساس پاسخ دولتها به مشارکت، آن را به چهار نوع تقسیم میکند.

۱- شیوه ضد مشارکتی

طرفداران این عقیده معتقد به سرکوب مشارکت توده ها هستند. حکومت ها اجازه مداخله و مشارکت همگانی در تدوین سیاست ها و امور را که ممکن است با اهداف کلان اجتماعی اقتصادی آن ها تعارض پیدا کند، نمیدهد.

۲- شیوه مشارکت هدایت کننده

در این شیوه دولت از مشارکت اجتماعات محلی با انگیزه های پنهانی، حمایت میکند.

۳- شیوه مشارکت فزاینده

در این شیوه دولت در برخورد با مشارکت به شکلی دوگانه عمل میکند. به این ترتیب که در موضعگیری های رسمی از آن حمایت میکند، اما عملاً در مسیر تحقق پیشنهادهای مشارکتی اقدام موثری انجام نمیشود.

۴- شیوه مشارکت واقعی

در این شیوه دولت، به طور کامل از مشارکت اجتماعی حمایت میکند و از طریق ایجاد ساز و کارها و ساختارهایی برای ورود موثر اجتماعات محلی در تمامی زمینه ها، تلاش میکند.

جایگاه مشارکت شهروندی در قوانین

در مقوله مدیریت شهری در ایران با سابقه های نزدیک به ۱۰۰ سال و امر برنامه ریزی و توسعه شهری با سابقه های ۶۰ ساله در جهت ساماندهی امور شهری در ابعاد مختلف حیات شهری به منظور انجام فعالیتها با توجه به ساختار سیاسی تمرکزگرا تحولات چشمگیری اتفاق افتاده است. عدم مشارکت مردم و نهادهای مردمی در امر برنامه ریزی، توسعه و مدیریت شهری همواره به عنوان چالش جدی و یکی از عوامل عدم تحقق طرحها به شمار آمده است. بررسی سوابق بیانگر این است که کلانشهرهای ایران در گذشته هیچگاه به صورت یکپارچه مدیریت نشده است و همواره طیف وسیعی از سازمان ها متناسب با شرح وظایف خود در اداره امور شهر دخالت داشته اند. از جنبه دیگر هیچگاه اداره امور شهر توسط مردم به طور جدی مدنظر قرار نگرفته است. به موجب قانون مصوب ۱۳۲۵ برای اداره امور شهر دو موسسه انجمن بلدی و اداره بلدی تشکیل می گردید. اعضای انجمن بلدی را ساکنان شهر انتخاب نموده و به کلیه امور مربوط به اصلاحات، توسعه، بهداشت، پاکیزگی و زیبایی شهر

رسیدگی و تصمیم گیری میکرد و اداره بلديه تحت نظر انجمن فوق موظف به اداره امور شهر بود. قانون فوق قبل از اجرا فسخ گردید

در آذرماه ۱۳۶۱ با تصویب قانون تشکیلات شورای اسلامی شهر و روستا، قوانین مغایر آن لغو گردید و با تشکیل شوراهای اسلامی گام بلندی در جهت مشارکت شهروندان در تصمیم گیری ها و انتخاب مدیران اداره امور شهر برداشته شد. با وجود پیشبینی هایی که در قانون برای مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها دیده شده است به نظر میرسد در سیستم اداری و مدیریتی شهرداریها و روند اجرای امور موانع و مشکلات متعددی برای شکل گیری مشارکت معنیدار و فراگیر شهروندان وجود دارد. با این وجود در سالهای اخیر توجه شهرداری ها به مشارکت شهروندان بیشتر شده است.

تجارب مشارکتهای شهروندی

تجربه های مشارکتی شهری در سه بعد قابل بررسی هستند: مشارکت شهروندان با شهرداری ها، مشارکت بین شهرداری ها و شراکت بخشی خصوصی، عمومی، دولتی با شهرداری ها. اینها نیز در پنج سطح متمرکز شدهاند: جهانی، منطقه‌ای، ملی، محلی و شهری. در این قسمت با تمرکز بر مشارکت شهروندی و تا اندازه‌های شراکت و مشارکت بین شهرداری ها مروری بر این تجارب نمونه در پنج سطح صورت گرفت. واری تجارب گزارش شده نشان میدهند که:

- تأکید شهرداری های جهانی بر استفاده مطلوب از الگوی راهبردی نهادهای جهانی کارگزار در برنامه‌ریزی - توسعه - مدیریت شهری از جمله ، UNESCO، UN-HABITAT، بانک جهانی و مانند آن است. هر چند تلاش هایی نیز برای بومی سازی این الگوها صورت گرفته است.

- پیشرفته ترین صورت مشارکت شهروندی در پنج سال اخیر عمدتاً طراحی مشارکت شهروندی مجازی اینترنتی از طریق اجرای پروژه‌های مجازی، راه اندازی سایت ها، خبرنامه های آنلاین، وبلاگها و مانند آن بوده است.

- مهمترین فراوانی در الگوهای تجربه شده که نمونه های آن ذکر شده، تمرکز بر جلب مشارکت شهروندی گروههای اجتماعی خاص شهری به ویژه زنان و جوانان شهری است.

- در میان گروه های اجتماعی خاص، تمرکز بیشتر بر جلب مشارکت شهروندی دانش آموزان و دانش جویان به عنوان کارگزار و همکار شهرداری ها برای جلب مشارکت سایر شهروندان بوده است.

- تمرکز محوری مشارکت شهروندی، بسته به وضعیت شهرهای جهانی مورد بررسی و نیز اولویت های شهرداری های جهانی، عمدتاً حوزه محیط زیست شهری، بودجه شهرداری، مناسب سازی محیط شهری برای ناتوانان شهری و مسکن سازی بوده است. در عین حال در شهرداری های آسیایی، آفریقایی و تا اندازه‌های آمریکای لاتین با توجه به ویژگی های جامعه شناسی شهری آنها عمدتاً توجه به جلب مشارکت شهروندان در مدیریت زیرساختارهای شهری، کاهش فقر شهری و عرضه خدمات شهری در اولویت بوده است

مفهوم شورا از بعد حقوقی

شورا در بعد حقوقی به معنای عدم تمرکز اداری اطلاق میشود، عدم تمرکز اداری از طریق شورای محلی محسوب میشود این حق بر خواسته از حاکمیت انسان بر تعیین سرنوشت اجتماعی خویش است که قانون اسلامی ایران بر آن تأثیر گذاشته است.

شورای اجتماعی شهر مشهد مقدس

شورایاری‌ها نهادهایی محلی هستند که در دهه ۱۳۸۰ در ایران پدید آمدند.

وظیفه این نهادهای انجام برخی امور از قبیل پیگیری مطالبات مردمی، امور خیریه، حل مشکلات شهری و... برای کمک به شوراهای محل در شهرهای ایران است.

از مطرح‌ترین شورایاران ایران، می‌توان به صمد زرغامی، شورایار و نیکوکار محله جوادیه تهران اشاره کرد که حائز بالاترین رأی در کل کشور بود که پس از فوت وی در سال ۹۰، در شورای شهر تهران مقرر شد خیابانی به نام او نامگذاری شود. طبق مصاحبه‌های انجام شده با جناب آقای شجاع معاون شورای اجتماعی شهر مشهد:

در مورد شورای اجتماعی محلات مشهد تقریباً فکر اولیه و کلید خوردن آن در سال ۸۶ و ۸۷ در دوره آقای پژمان در شهرداری توسط آقای ابراهیمی کلید خورد. فکر شورای اجتماعی انتخابی بودند اما انتخابی بودنشان به شکلی نبود که مردم جمع بشوند زیرا هیچ کدام برای شرکت در شورای اجتماعی آموزش ندیده بودند و توجیه نشده بودند و تبدیل شده بودند به یک ماشین امضا.

در سال ۹۷ شورای شهر تصمیم گرفت که آیین نامه را برای اولین بار بعد از ۱۰ سال برای شورا تدوین کند. در آغاز بحث شورا ۱۵۷ محله بود اما الان ۱۷۰ محله شده است. سال ۹۸ انتخابات برای ۱۷۰ محله انجام شد و مدیریت شورا از آقای منتظری به خانم یآوری انتقال پیدا کرد.

ارکان شورای اجتماعی محله

شامل ده نفر به عنوان اعضای اصلی و ۴ نفر عضو انتصابی انتخاب می‌شوند که از این ۱۰ نفر ۶ نفر نماینده ساکنین محله یک نفر نماینده کسبه، یک نفر نماینده مساجد، یک نفر نماینده مدارس و یک نفر نماینده تشکل‌های مردم نهاد هستند. این افراد دارای حق رای و عضو اصلی شورای اجتماعی محسوب می‌شوند و دو عضو علی‌البدل برای ساکنین هم دارند. مطابق آیین نامه هم باید برای هر کرسی سه نفر داوطلب باشند مثلاً برای شش نفر ساکنین باید حداقل ۱۸ داوطلب داشته باشیم.

انتخابات شورای اجتماعی محلات

به این شکل است که در ابتدا تبلیغات محلی برگزار می‌شود و حداقل دو هفته در محل و اماکن پرتردد تبلیغات بزرگ و پوستر تراکت و... در فضای مجازی پخش می‌شود. شرکت کنندگان ثبت نام و در مساجد سخنرانی می‌کنند تا همه آگاه شوند. ثبت نام انجام میشود مدارک مخصوص گرفته می‌شود آیین نامه ها داده می‌شود که مشخصات خود را بنویسند.

شرایط داوطلبان عضویت در انجمن شورایاری :

- داشتن حداقل ۲۵ سال سن
- داشتن حداقل سواد خواندن و نوشتن
- نداشتن سوء سابقه کیفری
- سکونت در محله مورد نظر به مدت حداقل شش ماه

شورایاری متشکل از ۵ نفر عضو اصلی و ۲ نفر عضو علی‌البدل می‌باشد. جلسات شورایاری با حضور حداقل ۴ نفر از اعضای اصلی تشکیل و رسمیت می‌یابد. حضور اعضای علی‌البدل در جلسات شورایاری بلامانع است ولی در صورت حضور مکفی اعضای اصلی از حق رأی برخوردار نیستند.

در صورت عدم نصاب لازم برای تشکیل جلسات (نصاب لازم ۴ نفر اصلی) با حضور اولین عضو علی‌البدل جلسه رسمیت داشته و عضو علی‌البدل حق رأی دارد. مصوبات شورایاری با رأی موافق نصف بعلاوه یک اعضای حاضر معتبر می‌باشد.

تعداد جلسات ماهیانه شورایاری‌های محله‌ها براساس اولویت‌های محلی و حجم مسائل و نیازها و تشخیصی اعضای می‌باشد اما حداقل هر شورایاری موظف است در طول هر ماه ۲ بار جلسه رسمی داشته باشد.

با توجه به ساختار مردمی نهاد شورایاری توصیه می‌شود حتی‌الامکان جلسات شورایاری با حضور همه اعضای اصلی و علی‌البدل شورایاری تشکیل و زمینه بهره‌گیری از نظرات و دیدگاه‌های همه اعضای فراهم شود.

چنانچه غیبت غیرموجه هر کدام از اعضای اصلی در طول دوره ۲ ساله از ۴ جلسه متوالی و ۶ جلسه غیرمتوالی بیشتر شود مطابق آئین‌نامه انضباطی عضویت فرد در شورایاری‌ها به تعلیق در خواهد آمد.

شرایط و چگونگی انتخاب مسئولین شورایاری

سپردن برخی از مسئولیتهای داخلی شورایاری با هدف انضباط و انسجام بیشتر اعضای و نه به منظور ایجاد تشکیلات سلسله مراتبی است. تقسیم کار در شورایاری به این صورت است که در هر محله با رأی اعضای اصلی از بین اعضای اصلی شورایاری یک نفر به عنوان دبیر و یک نفر به عنوان منشی شورایاری انتخاب می‌شود. جلسه انتخاب مسئولین فوق‌الذکر با حضور همه اعضای اصلی رسمیت خواهد داشت و برای تصدی این مسئولیتهای کسب رأی اکثریت (نصف بعلاوه یک) لازم است.

انجام مکاتبات و اقدامات اجرایی مربوط به مسئولیتهای فوق‌الذکر پس از تأیید و تصویب اعضای شورایاری خواهد بود. لازم است شورایاران در اولین فرصت دبیر و منشی شورایاری محله خود را انتخاب نموده و نسبت به معرفی آنان به ستاد، اقدام لازم صورت گیرد. مدت فعالیت دبیر و منشی شورایاری، یک سال خواهد بود که پس از پایان این مدت، نسبت به انتخاب دبیر و منشی جدید، مجدداً انتخابات انجام خواهد شد.

کاندیداهای دبیری شورایاری لازم است شرایط لازم از جمله توان تحصیلی و تجربی متناسب، داشتن فرصت کافی برای پیگیری امور محوله و حسن اعتماد اعضای شورایاری را دارا باشند.

چگونگی گردش کار و مکاتبات شورایاران

شورایاری ها برای ثبت مذاکرات و مصوبات خود لازم است دفتر صورتجلسه داشته و منشی شورایاری موظف است مباحث و مذاکرات و نحوه حضور و غیاب اعضاء را ثبت و صورتجلسه به امضاء حاضرین هر جلسه برسد.

کلیه نامه ها و مکاتبات ارسالی از سوی شهروندان یا نهادها و سازمان ها باید در دفتر مراسلات شورایاری ثبت، شماره گذاری و سپس در دستور کار قرار گیرد.

پس از طرح نامه ها و موضوعات به عنوان دستور جلسات در نشست اعضاء و دریافت نظریه اعضاء، مکاتبات لازم با ستاد جهت پیگیری و اجرای مصوبه شورایاری توسط دبیر صورت خواهد گرفت.

دبیر شورایاری موظف است یک نسخه از صورتجلسه، نامه ها و مکاتبات را به ستاد شورایاری ارسال نماید.

ارتباط شورایاری ها با ستاد، شهرداری ها و سازمانهای وابسته، توسط دبیر خواهد بود.

در خواستها و پیگیری های لازم محله در خصوص انجام کارهای مربوط به شهرداری و سازمان های تابعه از طریق دبیر شورا با معاونت اجرایی شهرداری هر منطقه خواهد بود.

دبیر شورایاری به عنوان نماینده شورایاران در جلسات نهادها و سازمان ها شرکت می نماید و ضمن طرح جمع بندی مسائل شورایاری محله خود موظف است نتایج مذاکرات و تصمیمات را به اطلاع همه اعضاء برساند.

ارکان انجمن شورایاری ها

ستاد هماهنگی شورایاری مرکب از پنج نفر از اعضای شورای اسلامی شهر تهران شامل: الف: دو نفر از اعضای کمیسیون فرهنگی و اجتماعی به انتخاب و معرفی این کمیسیون ب: سه نفر از اعضای شورای اسلامی شهر تهران است که با تصویب شورا منصوب خواهند شد. جلسات ستاد با حضور ۳ نفر از اعضاء رسمیت داشته و تصمیمات آن با اکثریت آراء قانونی است. اعضای ستاد موظفند در اولین جلسه از میان خود یک نفر رئیس، یک نفر نایب رئیس و یک نفر به عنوان منشی (مخبر) انتخاب نمایند. رئیس ستاد هماهنگی می باید الزاماً از میان اعضای کمیسیون فرهنگی و اجتماعی عضو این ستاد انتخاب شود.

وظایف ستاد هماهنگی - برنامه ریزی، سیاستگذاری و نظارت بر شورایاری ها - ارائه گزارش فعالیت شورایاری ها به شورای شهر - هماهنگی های بین شورایاری ها - ابلاغ تصمیمات شورای شهر به شورایاری ها - پیگیری و اجرای برنامه ها و خط مشی های ابلاغ شده از شورای شهر - انتقال پیشنهادها و نظرات و طرح های شورایاری ها به شورای شهر - بازرسی در صورت درخواست شورای شهر و تشکیل کمیته انضباطی - تشکیل ستاد اجرایی، تعیین و ابلاغ شرح وظایف آن، تعیین اعضاء و دبیر آن ستاد و تعیین نحوه تعامل با شورایاری ها تبصره: اعضاء و دبیر ستاد اجرایی به پیشنهاد رئیس ستاد هماهنگی و تصویب این ستاد منصوب خواهد شد. وظایف ستاد اجرایی: ۱- پیگیری و اجرای برنامه های ابلاغ شده از سوی ستاد هماهنگی ۲- ایجاد تعامل بین شورایاری ها و دستگاه های اجرایی در جهت رفع مشکلات شورایاری ها ۳- پیگیری امور جاری و مالی شورایاری های محله ها ۴- ارائه گزارش به ستاد هماهنگی ۵- انجام امور مربوط به انتخابات شورایاری ها مطابق تصمیمات و ابلاغ ستاد هماهنگی

وظایف شورایی‌های محلات

۱- شناسایی مشکلات، ارائه طرح و پیشنهاد و تلاش در جهت ایجاد محیطی سالم از نظر زیست‌محیطی با اهداف مبارزه با آلودگی‌های خاک، آب، آلودگی‌های صوتی و صرفه‌جویی انرژی در اماکن

۲- شناسایی مشکلات و ارائه طرح و پیشنهاد برای بهبود وضعیت سفرهای درون شهری با هدف بهینه‌سازی حمل و نقل ۳- تهیه طرح و پیشنهاد در زمینه ایجاد نشانه‌ها و یادمان‌های شهری و پیشنهاد نامگذاری معابر، میدان‌ها، خیابان‌ها و کوچه‌ها ۴- ارائه طرح و پیشنهاد در جهت فراهم آوردن امکانات، گذران اوقات فراغت جوانان و نوجوانان و گسترش مراکز تفریحی، ورزشی و هنری با هماهنگی ستاد اجرایی ۵- همکاری با شورای اسلامی شهر تهران برای برقراری آرامش و امنیت شهری و مبارزه با آسیب‌های اجتماعی و زمینه‌های جرم‌خیز ۶- همکاری با شورای اسلامی شهر برای معرفی و آموزش حقوق و وظایف شهروندی و مشارکت‌های مردمی و آگاه‌سازی همگانی

۷- ارائه طرح و پیشنهاد برای خودگردانی اماکن عمومی، تمهید و تدارک زیباسازی و بهینه‌سازی فضای زیست شهری ۸- همکاری در ایجاد و گسترش فضای سبز و اداره خودگردان بوستان‌های شهری ۹- همکاری با شورای اسلامی شهر تهران در جهت توسعه موسسات عام‌المنفعه و فعالیت‌های داوطلبانه ۱۰- بررسی و شناخت کمبودها، نیازها و نارسائی‌های اجتماعی، فرهنگی، آموزشی، بهداشتی، اقتصادی، رفاهی و عمرانی محله ۱۱- تهیه طرح و پیشنهاد در زمینه‌های مختلف زندگی شهری ۱۲- همکاری با شورای اسلامی شهر تهران در جهت تأسیس انواع انجمن‌های داوطلبانه در زمینه‌های امدادی، اجتماعی ارشادی و تشکیل تعاونی‌های تولید، توزیع و مصرف ارزاق عمومی ۱۳- همکاری با شورای اسلامی شهر تهران در جهت کنترل قیمت‌ها و نرخ کرایه درون شهری ۱۴- ارائه طرح‌ها و پیشنهادها جهت آموزش برنامه‌های دفاع غیرنظامی به شهروندان و همکاری با شورا جهت مقابله و پیشگیری از حوادث غیرمترقبه ۱۵- همکاری در جهت اداره فضاهای عمومی از قبیل دارالتحفیظ، فضاهای ورزشی، نگارخانه‌ها و... با هماهنگی ستاد اجرایی شورایی ۱۶- همکاری و همیاری در اداره اماکن مذهبی و فرهنگی بنا به درخواست دستگاه‌های ذی‌ربط ۱۷- مشارکت در برگزاری انتخابات مجلس، ریاست جمهوری، خبرگان از طریق همکاری با مسئولین و در صورت درخواست مراجع قانونی ذی‌ربط ۱۸- همکاری در جهت ساماندهی حمل و نقل شهری تبصره ۱: کلیه وظایف مربوطه یادشده اعم از ارائه طرح‌ها و همکاری‌هایی که نیاز به تعامل با دستگاه‌های اجرایی دارد از طریق هماهنگی با ستاد اجرایی شورایی انجام خواهد شد. تبصره ۲: ماهیت وظایف شورایی صرفاً جنبه شناسایی، نظارتی، مشورتی و همکاری دارد.

شورایی‌های محلات به منظور حسن انجام وظایف و امور محوله اقدام به تشکیل گروه‌های کاری داوطلبانه با حضور متخصصین خواهند نمود.

آئین‌نامه‌های اجرایی، انضباطی و انتخاباتی، طرح تفضیلی و ساختار سازمانی شورایی‌ها و اصلاحات آن توسط ستاد هماهنگی تهیه و پس از تصویب این ستاد لازم‌الاجرا است.

نتیجه گیری

شورا اجتماعی محلات مشهد که از سال ۱۳۸۹ آغاز به فعالیت نموده است فعالیت های بسیاری را در حوزه مشارکت شهروندی انجام داده است. مهم ترین اهدافی که این شورا به دنبال نیل به آن ها است در زمینه های تقویت فعالیت های جمعی مبتنی بر آموزه های دینی افزایش مشارکت های اجتماعی در اداره شهر، تقویت هویت محلات مشهد در راستای افزایش تعلق شهری و نهادینه سازی نظارت های همگانی قرار گرفته است. از جمله زمینه های نوین جلب مشارکتی این شورا تاکید بر سه بعد مردمی شهرداری و سازمانی است که در نوع خود قابل توجه است. تفاوت اصلی این شورا با شورایی ها در این است که اولاً شهرداری اقدام به راه اندازی آن میکند در ثانی افراد منتخب مردم در قالب رای گیری نبوده و به صورت داوطلبانه خود را به شورا معرفی می کنند همچنین مصوبات شورا به طور دقیق تصویب شده و در صورت تامین اعتبار بلافاصله اجرا می شود و در نهایت اینکه مردم مدیریت شهری و سازمان های دیگر به طور مستقیم بر این نوع فعالیت ها نظارت کامل دارند.

فعالیت در شورای اجتماعی محلات نوعی فعالیت گروهی و تیمی بوده و بستگی بسیاری به سبک رهبری مشارکت اعضا اعلام نظر و رای اعضا و همچنین امکانات و خدمات موجود محلی دارد. از سوی دیگر مشارکت در شورا فرایندی داوطلبانه بوده و انگیزه های بسیاری از جمله خیر خواهی، مشکل گشایی و حل مسائل اعلام نظر و همراهی را به دنبال دارد. در نهایت عضویت افراد در این شورا با توجه به کسب دانش توسعه ارتباطات و ارتقای تنوع مشارکتی سبب افزایش سرمایه اجتماعی می شود. در این پژوهش چند محور اصلی یعنی وضعیت عدم تمرکز سازمانی، موضوعات و مسائل حقوق اداری، بررسی مفهوم شورا و وظایف آنها در نهایت بررسی شورای اجتماعی محلات وظایف هر کدام از اعضا ان مورد بررسی قرار گرفت. یافته ها نشان می دهد که وضعیت کلی شورا مناسب بوده. بهترین وضعیت شورا در شناسایی بهتر مشکلات محله انگیزه داوطلبانه بودن عضویت در شورا اعتماد مردم به شهرداری هویت اجتماعی و احساس تعلق و برنامه های مرتبط با وضعیت محله و بدترین وضعیت شورا نیز ضعف در جلب مشارکت های مردمی محله دسترسی اعضا به مسئولان شهر انگیزه مالی مشارکت در شورا اقتدار و قدرت شورا در محله و حمایت مالی از شورای محله است.

منابع

- ۱- اصغرپور ماسوله، احمدرضا « ۱۳۸۶، راهکارهای افزایش مشارکت اجتماعی شهروندان». طرح پژوهشی مرکز پژوهشهای شورای اسلامی شهر مشهد
- ۲- ازکیا، مصطفی و ایمانی جاجرمی، حسین (۱۳۸۴) بررسی جامعه شناختی عوامل کارایی شوراهای اسلامی شهر نامه علوم اجتماعی دوره ۱۱ شماره ۴
- ۳- پاپلی یزدی، محمدحسین و دیگران؛ (۱۳۸۵) نظریه های شهر و پیرامون، انتشارات سمت، تهران
- ۴- دوغایی، محمد؛ ۶۹۹۱، راهکارهای انگیزشی مشارکت مردم در توسعه پایدار محله ای»، همایش معماری و شهرسازی و توسعه پایدار با محوریت از معماری بومی تا شهر پایدار، مؤسسه آموزش عالی خاوران، مشهد

- ۵- صدقی، جواد ۱۳۸۴ تبیین عوامل موثر در افزایش جلب مشارکت شهروندان در اداره امور شهر. دانشکده مدیریت دانشگاه علامه طباطبایی
- ۶- دشتی محمدتقی. کتاب نظام عدم تمرکز در ایران، آسیب‌ها و راهکارها. مکت اندیشه
- ۷- پیران، پرویز. ۱۳۸۱ شورا و انجمن های شورا یاری، ضرورت ملی و بساترهای جهانی « مجله ایران شورا. انتشارات شهرداریها، چاپ اول. تهران
- ۸- علوی تبار، علیرضا. ۱۳۷۸ تدوین الگوی مشارکت شاهرودندان در امور شاهرها. تهران: انتشارات سازمان شهرداری های کشور
- ۹- علوی تبار، علیرضا. ۱۳۷۹. مشارکت در اداره امور شهرها. چاپ اول انتشارات سازمان شهرداریهای کشور
- ۱۰- قربانی، فرج اله، مجموع آرای وحدت رویه دیوان عالی کشور، انتشارات فردوسی ف تهران، ۱۳۷۱
- ۱۱- کانونزبان، ناصر، مبانی حقوق عمومی، نشر دادگستر، چاپ اول ۱۳۷۷، ص ۴۰
- ۱۲- قاضی، ابوالفضل، حقوق اساسی و نهادهای سیاسی، انتشارات دانشگاه تهران، ۱۳۶۸
- ۱۳- گرجی ازندریانی، «علی اکبر چشم انداز تمرکززدایی در بستر شوراهای اسلامی»، مجله پژوهش، پیش شماره دوم، زمستان ۱۳۷۷، ص
- ۱۴- علوی تبار، ع. (۱۳۷۸) الگوی مشارکت در جامعه مردم سالار ماهنامه شهرداری ها ۱۵-۱۲
- ۱۵- علیزاده، ز.، رضوینژاد، م.، و رادفر، م. (۱۳۹۲) بررسی نقش و مشارکت مردم در اداره امور شهری، فصلنامه مطالعات برنامه ریزی شهری ۶۱-۸۷
- ۱۶- موسوی، م. (۱۳۸۵) مشارکت اجتماعی یکی از مؤلفه های سرمایه اجتماعی. فصلنامه علمی پژوهشی رفاه اجتماعی، شماره ۲۳
- ۱۷- دبیرخانه شورای اجتماعی محلات شهر مشهد (۱۳۹۳) گزارش اساسنامه، آیین نامه و چشم انداز شورای اجتماعی محلات، مصوب ۱۳۹۳.
- ۱۸- شریفیانی ثانی، مریم (۱۳۸۰) فرهنگ شهری: مشارکت شهروندی، حکمرانی شهری و مدیریت شهری، مجله مدیریت شهری، دوره ۲، شماره ۴۲-۵۵، ۸
- ۱۹- محسنی، منوچهر؛ عذرا جار الهی ۱۳۸۲ مشارکت اجتماعی در ایران، تهران: انتشارات آرون
- ۲۰- صدقی، جواد ۱۳۸۴ تبیین عوامل موثر در افزایش جلب مشارکت شهروندان در اداره امور شهر. دانشکده مدیریت دانشگاه علامه طباطبایی
- ۲۱- عدالتخواه، محمد ۱۳۷۵ برای تحقق مشارکت مردم، « مجله معماری و شهرسازی، دوره ۶، شماره ۳ و ۴
- ۲۲- علوی، علیرضا. ۱۳۷۹. بررسی الگوی مشارکت شهروندان در اداره امور شهرها (تجارب جهانی و ایران). جلد دوم، تهران: سازمان شهرداریهای کشور